

CYNGOR SIR YNYS MÔN <u>Templed Adroddiad Sgriwtini</u>	
Pwyllgor:	Pwyllgor Sgriwtini Partneriaeth ac Adfywio
Dyddiad:	18 Hydref 2022
Pwnc:	Rhaglen Arfor
Pwrpas yr Adroddiad:	Adolygu gweithrediad gwedd gyntaf rhaglen Arfor ar Ynys Mon a'r bwriad i weithredu ail wedd
Cadeirydd Sgriwtini:	Cyng Dylan Rees
Aelod(au) Portfolio:	Cyng Carwyn Jones
Pennaeth Gwasanaeth:	Christian Branch, Pennaeth Rheoleiddio a Datblygu Economaidd
Awdur yr Adroddiad:	Dewi G Lloyd, Rheolwr Adfywio
Rhif Ffôn:	01248 752483
E-bost:	dewilloyd@ynysmon.llyw.cymru
Aelodau Lleol:	Perthnasol i bob aelod

1 – Argymhelliad/Argymhellion

Gofynnir i'r Pwyllgor:

A1 Adolygu gweithrediad gwedd gyntaf Rhaglen Arfor ar Ynys Mon yn 2019/20 a 2020/21

A2 Adolygu'r bwriad i weithredu ail wedd o'r Rhaglen hyd at fis Mawrth 2025

2 – Cyswllt efo Cynllun y Cyngor / Blaenoriaethau Corfforaethol Eraill

Mae gweithredu'r rhaglen ARFOR newydd yn is-amcan penodol yng nghynllun newydd y Cyngor. Mae hefyd yn gwneud cyfraniad i strategaethau a polisiau eraill y Cyngor sy'n ymwneud a cefnogi'r economi, busnesau, a'r iaith Gymraeg.

3 – Egwyddorion fel canllaw ar gyfer Sgriwtini

Er mwyn cynorthwyo Aelodau wrth graffu ar y pwnc:-

3.1 Yr effaith y mae'r eitem yn ei chael ar unigolion a chymunedau [ffocws ar y cwsmer/dinesydd]

3.2 Edrych ar effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd unrhyw newid arfaethedig – yn ariannol ac o ran ansawdd [ffocws ar werth]

3.3 Edrych ar unrhyw risgiau [ffocws ar risg]

3.4 Sgriwtini'n cymryd rôl rheoli perfformiad neu sicrhau ansawdd [ffocws ar berfformiad ac ansawdd]

3.5 Edrych ar gynlluniau a chynigion o safbwynt:

- Hirdymor
- Atal

- Integreiddio
- Cydweithio
- Cynnwys

[ffocws ar lesiant]

3.6 Effeithiau posibl y byddai'r penderfyniad hwn yn ei gael ar:

- y grwpiau a warchodir o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010
- y rhai sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol yn eu bywydau (wrth wneud penderfyniadau strategol)
- y cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

[ffocws ar gydraddoldeb a'r Gymraeg]

4 - Cwestiynau Sgriwtini Allweddol

- 1) I ba raddau y cafodd gwedd gyntaf Rhaglen Arfor ei gynllunio a'i weithredu'n llwyddiannus ar Ynys Mon?
- 2) Ymha ffyrdd mae'r bwriad a'r cynlluniau i weithredu ail wedd y Rhaglen yn briodol ac addas i bwrpas?

5 – Cefndir / Cyd-destun

RHAGLEN ARFOR 1 (2019-21)

Dyfarnwyd £2m mewn refeniw ar gyfer rhaglen Arfor gan Adran Economi LLC yn y cyfnod 2019/20 a 2020/21 i siroedd Mon, Gwynedd, Ceredigion a Sir Gar "beilota dulliau a prosiectau gwahanol i hybu entrepreneuriaeth, twf busnes a cydnerthedd cymunedol gyda ffocws ar hybu defnydd y Gymraeg... i hwyluso dulliau newydd ac arloesol o hybu datblygiad economaidd yn y rhanbarth." Gosodwyd pedwar targed gan LC – dau yn ymwneud a busnesau / swyddi a dau yn ymwneud a'r Gymraeg.

	Nodau / Pwrpas y Cyllid gan Lywodraeth Cymru yn y Llythyr Cynnig
1	Hybu mentrau a chefnogi twf busnes mewn ardaloedd lle mae canran uchel o'r bobl yn siarad Cymraeg
2	Sicrhau swyddi gwell sy'n talu'n well i gadw pobl leol yn yr ardaloedd hyn ac annog pobl sydd wedi gadael i ddod yn ôl
3	Hyrwyddo gwerth dwyieithrwydd a'r Gymraeg mewn busnesau
4	Annog busnesau a phobl sy'n symud i ardaloedd gwledig i werthfawrogi a defnyddio'r Gymraeg

Adroddwyd y rhaglen i'r Pwyllgor Gwaith ar y 15.07.2019 ble penderfynwyd cefnogi a gweithredu Rhaglen Arfor ar Ynys Mon, ac i awdurdodi y Pennaeth Gwasanaeth Rheoleiddio a Dablygu Economaidd i :-

- a) dderbyn y cyllid Arfor gan Lywodraeth Cymru trwy Gyngor Gwynedd a'i ddefnyddio ar weithgaredd cymwys;
- b) weithio mewn partneriaeth efo Cyngor Gwynedd neu gynghorau eraill ardal Arfor er mwyn gweithredu'r rhaglen;
- c) weithio mewn partneriaeth efo Menter Mon er mwyn gweithredu'r rhaglen Arfor;
- d) weithredu rhaglen grantiau o'r gronfa Arfor i gynlluniau cymwys.

Ar Ynys Mon, gwireddwyd y cynlluniau canlynol gyda £468k o gyllid refeniw:-

- Grantiau Busnes– rhoddwyd cyngor a grantiau i 22 o fusnesau oedd am fentro i fuddsoddi a sefydlu neu dyfu busnes;
- Grantiau Iaith mewn Busnes – rhoddwyd cyngor a grantiau bach i 48 busnes oedd am wneud mwy o ddefnydd o'r Gymraeg;
- Llwyddo'n Lleol 2050 – cefnogwyd 14 o bobl ifanc lleol i fentro o fewn eu cymunedau, a bu gwaith hyrwyddo i eraill ddilyn eu hesiampl (ar y cyd efo Gwynedd);
- Creu llyfryn hybu'r Gymraeg yn gyffredinol ac un penodol i fusnesau, a sbarduno gwella adran gwybodaeth am y Gymraeg ar wefan y Cyngor.

Sicrhawyd £160k pellach gan Lywodraeth Cymru ar gyfer nifer o grantiau cyfalaf Arfor ar ddiwedd 2020/21.

Cyngor Gwynedd oedd yn arwain ar y rhaglen ehangach a bu rhai cynlluniau aml-sir yn cynnwys peth hyrwyddo drwy 'Bwrlwn Arfor'. Lywodraethwyd y rhaglen drwy Fwrdd Arfor yn cynnwys arweinyddion y 4 sir a swyddogion o'r cynghorau a LLC a Grwp Swyddogion Arfor. Grantiau busnes oedd y prif wariant ar draws Cymru a Mon, gyda ail ffocws gwariant ar helpu pobl ifanc mewn busnes. Ynys Mon oedd yr unig sir efo grant penodol i hybu defnydd y Gymraeg mewn busnesau.

Gweinyddwyd elfenau o'r gwaith ar Ynys Mon gan Menter Mon. Roedd panel grantiau Mon yn cynnwys swyddogion o'r Cyngor Sir, Busnes Cymru, Hwb Menter, a Menter Iaith Mon. Adroddwyd cynnydd hefyd drwy stwythurau adolygu prosiectau'r gwasanaeth, ac i Fforwm Iaith Mon.

Ar gyfer Mon, dyfarnwyd cyfanswm o 75 grant i gefnogi: 42 busnes yn bodoli, 18 busnes newydd, 60.5 swydd newydd, 108.5 swydd yn bodoli, 36 cynnyrch neu wasanaeth newydd, £750k+ o fuddsoddi preifat. Dyma oedd yr allbynuau manwl ar gyfer Ynys Mon :-

Mesur	Nifer	Mesur	Nifer
Grant Busnes Arfor	22	Lleoliad Gwaith	8
Grant Iaith Arfor	48	Codi Trosiant	42
Grant Arfor Arall	12	Cynnyrch Newydd	36
Swm Grant Arfor	£551,463	Gwella Eiddo	36
Swm Prosiect Cyfan	£1,392,833	Gwella arwyddion	34
Swm Gwario Preifat	£763,219	Codi Defnydd Iaith	48
Busnes yn Ehangu	42	Cymwyster Iaith	5
Busnes Newydd	18	Cymwyster Arall	3
Creu Swyddi	60.5	Cadw Swyddi	108.5
Allbynuau Eraill	Ehangu cynulleidfa radio cymunedol, Creu stiwdio teledu ar Ynys Mon, Ehangu cynllun Wifi cymunedol / Lorawan		

Amharwyd yn sylweddol ar gyfnod gweithredu'r Rhaglen gan y pandemig coronfeirws. Er gwaetha hyn a'r gyllideb gymedrol, adroddodd y gwerthusiad rhaglen ei fod wedi gwneud gwahaniaeth yn cynnwys cefnogi nifer sylweddol o fusnesau a swyddi newydd, a sefydlu'r arfer o gydwethio buddiol rhwng y bedair sir.

BWRIAD RHAGLEN ARFOR 2 (2022-2025)

Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi £11 miliwm pellach i gynnal ail wedd i'r Rhaglen hyd at Fawrth 2025. Y proffil blynyddol sydd wedi ei roi ydi hyn : 2022/23: £3M, 2023/24: £4M, 2024/25: £4M.

Yn Ebrill 2022, cyflynodd Bwrdd ARFOR (sef Arweinyddion y pedair Sir) 'Gynnig Amlinellol' ar gyfer ail wedd y Rhaglen i Lywodraeth Cymru yn gosod allan rhesymeg, pwrpas, amcanion strategol ac egwyddorion ar gyfer ARFOR 2. Amgeir y Cynnig Amlinellol yn Atodiad 1. Cadarnhawyd dymuniad i barhau i gydweithio ar sail y pedair sir, i'r pwrpas canlynol: ***“Cefnogi'r cymunedau sy'n gadarnleoedd y Gymraeg i ffynnu drwy ymyraethau economaidd fydd hefyd yn cyfrannu at gynyddu cyfleoedd i weld a defnyddio'r Gymraeg yn ddyddiol.”***

Mewn ymgynghoriad gyda swyddogion Llywodraeth Cymru (yr Adran Economi a'r Uned Iaith Gymraeg) mae swyddogion y pedair sir wedi datblygu cynigion ar gyfer trosi'r amcanion strategol yn brosiectau i'w cyflawni.

Prif Eifenau Arfaethedig Rhaglen Arfor 2

i) Llwyddo'n Lleol 2050

Esblygiad o'r prosiect i gefnogi pobl ifanc i fentro o fewn eu cymunedau cynhenid oedd yn weithredol yng Ngwynedd a Môn yn unig yn ystod gwedd gyntaf y Rhaglen ARFOR ar draws y pedair sir. Bydd y cynllun yn parhau i gefnogi pobl ifanc i fentro drwy gyfuniad o gefnogaeth a chymorth ariannol ond hefyd yn ymestyn i gefnogi teuluoedd ifanc i aros neu ddychwelyd i'r ardal ynghyd â cheisio newid canfyddiadau'r grwpiau targed ynglŷn â'u gallu i gyflawni eu dyheadau yn lleol. Bydd y cynllun yn weithredol ar draws y pedair sir ac yn cael ei wireddu'n rhanbarthol drwy gomisiwn wedi ei reoli gan yr awdurdod arweiniol.

ii) Cymunedau Mentrus

Adeiladu ar y cronfeydd cefnogi busnes llwyddiannus oedd ar gael gan y pedair sir yn ystod gwedd gyntaf y Rhaglen Arfor drwy ddarparu cefnogaeth ariannol ac ymarferol i fentrau masnachol, cymdeithasol a chymunedol i sefydlu a datblygu. Bydd y gweithgaredd yn canolbwyntio ar fentrau sydd yn manteisio ar rinweddau unigryw eu cymunedau (yn cynnwys y Gymraeg) ac/neu sydd yn cylchdroi arian o fewn eu hardal er mwyn cynyddu faint o gyfoeth sydd yn cael ei gadw'n lleol. Bydd y cynllun yn weithredol ar draws y pedair sir ond yn cael ei wireddu'n lleol gan y siroedd unigol (er gyda phwyslais ar gydlynw a chysoni'r ddarpariaeth) gyda cyllideb drafft fesul sir o £1.25M dros y cyfnod.

iii) Cronfa Her Arfor

Sefydlu cronfa strategol i ganiatáu sefydliadau (yn cynnwys y Cynghorau) i sicrhau adnoddau i ddatblygu a threalu gweithgareddau o fewn ardal ARFOR fydd yn cyflawni amcanion strategol y Rhaglen. Bydd y Gronfa yn ymateb i'r casgliadau yng ngwerthusiad gwedd gyntaf y Rhaglen Arfor fod angen cynnig cyfle i ystod ehangach o sefydliadau gyda diddordeb yn y maes i gyfrannu ac yn caniatáu i weithgaredd newydd gael ei

gomisiynu yn ystod oes Arfor. Bydd y cynllun yn weithredol ar draws y pedair sir ac yn cael ei reoli'n rhanbarthol gan yr awdurdod arweiniol gyda mewnbwn yr holl siroedd.

iv) Cryfhau hunaniaeth cymunedau Arfor

Bydd y cynllun yn adeiladu ar waith blaenorol i hyrwyddo arfer da a'r defnydd o'r Gymraeg. Bydd y gwaith yn hyrwyddo hunaniaeth cymunedau gyda dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg ac yn sbarduno teyrngarwch trigolion lleol drwy ledaenu negeseuon cadarnhaol am eu hardal a Gorllewin Cymru yn ei gyfanrwydd. Bydd y cynllun yn weithredol ar draws y pedair sir ac yn cael ei wireddu'n rhanbarthol drwy gomisiwn wedi ei reoli gan yr awdurdod arweiniol.

v) Dysgu o'r Rhaglen Arfor

Rhinwedd allweddol o'r Rhaglen Arfor yw sbarduno cydweithio a rhaeadru dysgu ynglŷn â'r maes. Bydd y cynllun yn sicrhau fod monitro a gwerthuso canlyniadau ac ardrawiad Arfor yn ganolog i'r Rhaglen, ynghyd â sicrhau fod strwythurau i rannu'r gwersi o'r Rhaglen a'i weithgaredd yn cael eu sefydlu o'r cychwyn. Bydd y cynllun yn weithredol ar draws y pedair sir ac yn cael ei wireddu'n rhanbarthol drwy gomisiwn wedi ei reoli gan yr awdurdod arweiniol.

Rheoli Rhaglen Arfor 2

Bydd ail wedd y Rhaglen ARFOR yn parhau i gael ei arwain gan Fwrdd yn cynnwys Arweinyddion y pedair sir. Bydd y Bwrdd yn parhau i gael ei gefnogi gan Grŵp Swyddogion yn cynnwys swyddogion uwch yn cynrychioli'r pedair sir, ynghyd â chynrychiolwyr o Lywodraeth Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru. Mae siroedd Ynys Môn, Ceredigion a Sir Gâr wedi datgan dymuniad i Gyngor Gwynedd barhau i arwain.

Mae cytundeb cyfreithiol rhwng y siroedd eisoes wedi ei greu ar gyfer gwedd gyntaf y Rhaglen ARFOR, ble gwariwyd mwyafrif y gyllideb gan y siroedd unigol. Mae'r prif gwahaniaethau yn yr ail wedd yn cynnwys cyllideb uwch a'r bwriad ar gyfer cyd-gomisiynu gweithgaredd sylweddol a llawer o'r gyllideb drwy'r corff arweiniol. Mae risciau posib wrth fod yn rhan o drefniadau rhanbarthol fel hyn, ond ystyrir bod y tebygrwydd o oblygiadau negyddol yn codi yn isel. Bydd y cytundeb newydd ac unrhyw gomisiynau ar y cyd angen eu adolygu yn ofalus i sicrhau bod y risciau yn dderbyniol.

Bydd Cyngor Gwynedd yn penodi Rheolwr Rhanbarthol i'r Rhaglen. Bwriedir rhoi cyfraniad i bod sir unigol at gostau cyfwerth 0.5 swyddog am y cyfnod. Eglurwyd bod tua 5% o'r gwariant sirol yn cyd-fynd a cyfradd gallu hawlio costau staffio rhaglenni eraill gan LC, a tra'n gyfyngedig, mae'n fwy na'r costau staffio Cyngor ellid ei hawlio dan Arfor 1.

Camau Nesaf

Bu cyhoeddiad gan Lywodraeth Cymru am y rhaglen newydd ar y 10fed Hydref 2022, a bydd Cyngor Gwynedd yn hysbysebu swydd y rheolwr rhaglen rhanbarthol. Bydd Llywodraeth Cymru yn anfon llythyr cynnig cyllid i Gyngor Gwynedd, a bydd Cyngor Gwynedd yn anfon cytundeb efo'r llythyr cynnig i'r siroedd eraill ei gytuno. Bydd gwaith yn cymeryd lle i sefydlu'r Grant Cymunedau Mentrus sirol a rhoi trefniadau a capasiti yn ei le i'w weinyddu, gyda'r bwriad o'i lansio o fewn y flwyddyn ariannol gyfredol.

Bydd cyfleon i Ynys Mon elwa o'r cronfeydd rhanbarthol hefyd, a bydd rol i'r Cyngor sicrhau hynny ee hyrwyddo, adnabod cyfleoedd a rhoi arweiniad. Mae modd i Ynys Mon elwa yn sylweddol drwy fod yn rhan o'r rhaglen newydd a derbyn y cyllid / buddion perthnasol.

6 – Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb [gan gynnwys effeithiau ar yr Iaith Gymraeg]

6.1 Yr effeithiau posibl ar y grwpiau a warchodir o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010

Ni ragwelir effaith negyddol

6.2 Yr effeithiau posibl ar y rhai sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol yn eu bywydau (penderfyniadau strategol)

Ni ragwelir effaith negyddol, a gallai fod sgil effeithiau cadarnhaol ee creu swyddi newydd

6.3 Yr effeithiau posibl ar y cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

Mae amcanion y rhaglen yn cynnwys creu buddion o safbwynt defnydd y Gymraeg

7 – Goblygiadau Ariannol

Llywodraseth Cymru sydd yn cyllido Rhaglwen Arfor Fel gyda rhaglenni grant eraill tebyg, bydd sefydlu/ rheoli/ cau y rhaglen yn rhoi rhai galwadau ar adnoddau staffio'r Cyngor sydd o fewn cyllidebau presennol.

8 – Atodiad

ARFOR Gwedd II (2022/23 – 2024/25)

CYNNIG AMLINELLOL

Rhesymeg

Yn Sir Gâr, Gwynedd, Ceredigion ac Ynys Môn ceir y mwyafrif llethol o'r cymunedau sydd â dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg. Mae'r cymunedau hyn yn allweddol i gynnal bywiogrwydd y Gymraeg a'i barhad yn iaith beunyddiol.

Mae heriau economaidd y bedair sir – megis cyflogau isel, tan-gyflogaeth a gweithlu sy'n crebachu - yn gyffredin i llawer o ardaloedd gwledig ac ymylol yng Nghymru a thu hwnt; ond mae ardrawiad yr heriau hyn ar y Gymraeg yn unigryw ac yn bellgyrhaeddol.

Mae ffyniant cadarnleoedd y Gymraeg yn amodol ar fwy na gwaith a thâl, ond gellir rhesymu fod anallu'r economi i gefnogi trigolion i gyflawni eu dyheadau - a cynnal llefydd llewyrchus - yn andwyol

Pwrpas

Cefnogi'r cymunedau sy'n gadarnleoedd y Gymraeg i ffynnu drwy ymyraethau economaidd fydd hefyd yn cyfrannu at gynyddu cyfleoedd i weld a defnyddio'r Gymraeg yn ddyddiol.

Amcanion strategol

1. **Creu cyfleoedd i bobl a teuluoedd ifanc (≤ 35 oed) i aros neu i ddychwelyd i'w cymunedau cynhenid** - gan eu cefnogi i lwyddo'n lleol drwy fentro neu ddatblygu gyrfa a sicrhau bywoliaeth sydd yn cyflawni eu dyheadau.
2. **Creu cymunedau mentrus o fewn y fro Gymraeg** - drwy gefnogi mentrau masnachol a chymunedol sy'n anelu i gadw a chynyddu cyfoeth lleol gan fanteisio ar hunaniaeth a rhinweddau unigryw eu hardaloedd.
3. **Uchafu budd gweithgaredd drwy gydweithio** - drwy sefydlu meddylfryd dysgu drwy wneud a gwella parhaus, dysgu o weithgaredd o fewn ardaloedd unigol ac yna ei ymestyn, ond gyda teilwra i amgylchiadau lleol.
4. **Cryfhau hunaniaeth cymunedau sydd â dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg** - drwy gefnogi defnydd a gwelededd y Gymraeg, annog naws am le a theyrngarwch lleol, ynghyd â chynyddu ymwybyddiaeth o'r hyn sy'n gyffredin ar draws y rhanbarth.

Egwyddorion gweithredu

- Cydweithio, cyd-gynllunio a rhannu gwersi.
- Cynyddu dealltwriaeth o'r broblem a gwella'n barhaus gan adeiladu ar yr hyn gyflawnwyd yn ystod gwedd gyntaf ARFOR.
- Sicrhau fod gwerthuso yn rhan integredig o'r rhaglen.
- Ychwanegu gwerth ac ategu gweithgareddau prif ffrwd (datblygu ieithyddol a datblygu economaidd) neu cyfarch blychau yn y darpariaeth.
- Canolbwyntio ymdrech ar nifer bach o themâu craidd fel bo modd mesur effaith ond parhau i dorri tir newydd a threialu syniadau.
- Gweithredu ar sail pedair sir gyda golwg ar wersi i ardaloedd eraill a'r sgôp i ymestyn ffiniau daearyddol yn y dyfodol.

Cyfrannu'n gadarnhaol i themâu llorweddol; lleihau ôl troed carbon, sgiliau, arloesedd a'r defnydd o dechnoleg.

9 - Papurau Cefndir (cysylltwch ag awdur yr Adroddiad am unrhyw wybodaeth bellach os gwelwch yn dda):

Gwefan rhanbarthol rhaglen Arfor <https://www.rhaglenarfor.cymru/>

Tudalen Arfor sirol gwefan y Cyngor Sir

<https://www.ynysmon.llyw.cymru/cy/Busnes/Adfywio/ARFOR-ar-waith.aspx>

Cyhoeddiad Llywodraeth Cymru ar y 10fed Hydref 2022

Cymraeg: <https://llyw.cymru/rhaglen-arfor-2-gwerth-11-miliwn-i-hybu-ffyniant-economaidd-mewn-cymunedau-cymraeg>

Gwerthusiad Rhaglen Arfor 1 gan gwmni Wavehill – ar www.rhaglenarfor.cymru

Gwerthusiad Rhaglen Arfor 1 ar Ynys Mon gan CSYM